Darinko Munić

PRILOG DATACIJI KASTAVSKOG STATUTA

SADRŽAJ

Prijepisi Kastavskog statuta i njihova dosadašnja izdanja 173

Analiza datacije Kastavskog statuta i teza M. Jasinskog o tri redakcije tog statuta 182

Nepoznati i neupotrijebljeni prijepisi Kastavskog statuta iz fonda »Isusovački samostani — Rijeka« 189

Zaključak 192

Contributo alla datazione dello Statuto di Castua 194

Premda je u hrvatskoj i slovenskoj historiografskoj literaturi dosad objavljen poprilično broj radova koji se bave Kastavskim statutom,* ipak još uvijek ne postoji usaglašenost u konačnom sudu o godini njegove kodifikacije. Ne radi se, međutim, o neodlučnosti pojedinih autora u zauzimanju svog stajališta prema određenoj godini, već su nepostojanje originalnog rukopisa i neuvažavanje svih postojećih prijepisa statuta kastavske srednjovjekovne općine, kao i neke nedosljednosti u načinu zapisivanja pojedinih odredbi (vezanih uz godinu njegova nastanka), nudile autorima različita rješenja datacije tog statuta.

Kao ishodišne godine zapisivanja Kastavskog statuta označene su: 1400. i 1490. godina, bez obzira na to što u svim zaglavljima prijepisa stoji 1400. godina, kao i opaska da se radi o prijepisu vrlo starog statuta. Osim ove dvije godine, koje su prihvatili gotovo svi objavljivači Kastavskog statuta, pojavljuje se i zasebno pozitivističko stajalište Josipa Žontara[1], koji spomenuti statut datira godinom 1759, uvažavajući jednostavno vrijeme njegova prijepisa, koji je uradio kastavski kancelar i notar Giambattista Tomičić.

Ovim prilogom želimo još jednom upozoriti na sve dosadašnje objave Kastavskog statuta, mišljenja o njegovoj dataciji i korištenim izvorima, te ukazati na neke dosad neuvažavane i nekorištene izvore u historiografskoj literaturi. Sve to, čini nam se, nedvosmisleno će potvrditi mišljenje da je statut kastavske srednjovjekovne općine, koji danas nažalost imamo samo u prijepisima, ipak prvi put zapisan 1400. godine.

PRIJEPISI KASTAVSKOG STATUTA I NJIHOVA DOSADAŠNJA IZDANJA

Statut kastavske općine objavljivan je dosad u više navrata, cjelovito ili fragmentarno, a zabilježena je i usmena predaja nekih statutarnih odredbi kastavske općine. Autori su ove objave uglavnom koristili kao podlogu za iznošenje različitih mišljenja o ustrojstvu kastavske općine u razvijenom srednjem vijeku[2], ali je pitanje datacije Kastavskog statuta i dalje — na određeni način — ostalo nedefinirano.

---

* Iako je uobičajeno da se na ovome mjestu navedu svi relevantni radovi o predmetu našeg razmatranja, čini nam se primjerenijim da te radove navedemo u skladu s tokom rasprave o dataciji Kastavskog statuta, pa ćemo to tako i činiti.

[1] Josip Žontar, *»Kastavščina in njeni statuti do konca 16. stoletja«*, Zbornik znanstvenih razprav Pravne fakultete v Ljubljani (Dalje: ZZR), XXI. let, Ljubljana 1946, str. 154—219 + karta.

[2] O društvenom uređenju srednjovjekovne kastavske općine, što nije zadatak ovoga rada, iscrpno je navedena sva dosadašnja literatura u radu: Darinko Munić, *»Društveni odnosi u kastavskoj općini u razvijenom srednjem vijeku«*, Rijeka 1980, str. 166—177. (Rukopis u Biblioteci Zavoda za povijesne i društvene znanosti IC JAZU — Rijeka).

Za objavljivanje Kastavskog statuta korišteni su uglavnom prijepisi tog statuta pohranjeni u Arhivu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. U tom je arhivu pod signaturom II b 137 pohranjen prijepis statuta kastavske općine »Zakon grada Castua od letta 1400«, koji do nas dolazi u prijepisu prijepisa »iz stareh kgnih zakona, ke se nahajagiu u armariche va zide na Loxe Comunskoj«[3]. Postojeći prijepis prijepisa kastavskih statutarnih odredbi uradio je umirovljeni major Mijat Sabljar na osnovi prijepisa Kastavskog statuta prepisanog »pod zapovedjun presuetloga gospodina capitana ovoga grada i giuridiziona Jurja Vlacha i gospode sudaz Andreja Pobra, i Ivana Bachica po rukah mane Giambattiste Tomicicha sue ove Capitanije letta 1759«[4]. Na prvoj stranici prijepisa navedeno je u zagradama da je isti urađen dozvolom sadašnjeg gospodara Kastva Simeona Vranyczànyja, koji je Kastav »kupio od bratje Friderika i Franciska Thyri, i tako dobar bio taj zakon za prepisivanje posuditi«[5]. Osim toga, autor najnovijeg prijepisa, Mijat Sabljar, stavio je na kraju prijepisa statuta i datum dovršenja prepisivanja, iz čega je vidljivo da je prijepis dovršen 1. rujna 1845. godine[6].

Prijepis statuta kastavske općine ide od lista 1 do 14r, ali to nije jedini tekst prepisan u toj bilježnici. Prepisivanje je potom nastavljeno opaskom M. Sabljara[7], a tekstom »Iesus Maria«, od lista 15r do 18v, odnosno Odlukom od 19. prosinca 1661, koja je bila donijeta u Grazu. Na listu 19r i v prepisan je jedan spis iz Grobnika od 15. srpnja 1779, dok je na listu 20r i v prijepis iz 1764. godine o podavanjima općine kastavske u novcu.

Prema tome, cjelokupni Sabljarov prijepis sadrži 20 listova. Uz to pod istom je signaturom pohranjen i naknadno prepisan istovjetan prijepis Kastavskog statuta od 24 lista, na kome su naknadno unijeti neki ispravci i bilješke na talijanskom jeziku. Bilješke je napisao i unio F. Rački i taj je tekst, najvjerojatnije, njemu poslužio prilikom objave samog statuta.

Osim toga, u Arhivu JAZU u Zagrebu pohranjena su još dva prijepisa spomenutog statuta na talijanskom jeziku. Prijepis pod signaturom II b 132 uradio je Jakov Volčić, a uz njega priložio i pismo u kojem priopćava iščitavanje jednog glagoljskog natpisa iz Klane[8]. Drugi prijepis talijanskog teksta Kastavskog statuta urađen je na zamolbu F. Račkoga i nalazi se pod signaturom I d 152. Ovaj prijepis je F. Račkome, uz popratno pismo, uputilo Kastavsko poglavarstvo

---

[3] Arhiv JAZU u Zagrebu, sign. II b 137, list 1r.

[4] I s t o, list 1r.

[5] I s t o, list 1r.

[6] I s t o, list 14r. Nakon dovršenja prijepisa Tomičićevog prijepisa Kastavskog statuta M. Sabljar je upisao:

»Više nema, jer je pisatelj tu prestao prepisivati.
Previdio ili kolacionirao jesam u Rèki dana 1*ga* septembra 1845.
Mih. Sabljar major u miru«.

[7] Na vrhu lista 15r prije prepisivanja Odluke od 1661. godine M. Sabljar je označio mjesto od kuda je taj dokumenat prepisao, pa stoji:

»Ovo je prepisano iz one knjige: Zakon grada Castua od letta 1400«.

Nepoznata je sudbina te knjige. Ona je najvjerojatnije izgorjela zajedno s velikim dijelom arhive Kastavske gospoštije, koja je sredinom prošlog stoljeća spaljena, pod strogom paskom i po nalogu tadašnjeg gospodara Kastva — viteza Thierryja. Vidi još i bilj. 9.

[8] Arhiv JAZU, sign. II b 132 »*Urbario vechio di Castua in Istria*«. Pismo J. Volčića datirano je 12. veljače 1867. godine. Na početku prijepisa je naznačeno da je to prijepis talijanskog teksta Kastavskog statuta iz 1862. godine. A taj prijepis je urađen prema transumptu iz Graca od 24. srpnja 1706. godine, što se i potvrđuje nakon posljednjeg, 76. člana Statuta.

iz Kastva dana 17. listopada 1890. godine[9]. Oba su prijepisa identična, te sadrže 76 glava, odnosno statutarnih odredbi.

Kastavski je statut prvi put za objavljivanje pripremio, a potom i objavio Matko Laginja. »Zakon grada Kastva od letta 1400« priređen je za tisak prema, kako to M. Laginja kaže, prijepisu Giambattiste Tomičića u nešto suvremenijoj transkripciji. Statut je objavljivan u nastavcima u pravničko-upravnom listu »Pravo«, koji je u Zadru uređivao i objavljivao Anton Šimonić. Pod naslovom *»Kastavski ustav (1400—1661)«* priređeni rukopis M. Laginje počeo je izlaziti 1873. godine u srpnju mjesecu[10].

U uvodnom dijelu svoga rada M. Laginja svrstava Kastavski statut uz bok vinodolskog, poljičkog, i krčkog pravnopovijesnog izvora, odnosno uz »bisere pravno-povijesne baštine« Hrvata. Najznačajnijim dijelom svoga rada M. Laginja smatra objavljivanje teksta statutarnih odredbi srednjovjekovne kastavske općine, koje je popratio kraćim tumačenjem riječi i najnužnijim komentarima. Tek na kraju rada daje *»Primjetbe na Kastavski ustav«* i *»Kratku ocjenu Kastavskog ustava«*[11]. U tim posljednjim poglavljima M. Laginja datira statut s 1400. godinom, a potom daje sumarnu sliku njegovih statutarnih odredbi. Sam statut dijeli na više cjelina, te ukazuje na značenje nekih njegovih članova. Pretpostavlja da je izvornik statuta bio pisan glagoljicom[12]. Ne ulazi, međutim, u cjelovitije tumačenje pojedinih odredbi statuta, smatrajući da je to posao za »vrsnog pravoslovca, a ne za njega početnika«[13]. Stoga se, po osobnom mišljenju, zadržao samo na priopćavanju teksta statuta.

Iako je smatrao da je učinio tek prvi korak u prezentaciji Kastavskog statuta široj javnosti, M. Laginja uz ostalo ipak iznosi sud da na osnovi prvih »kapitula« statuta, kao i nekih njegovih manjkavosti, treba pretpostaviti da je statut nastao 1400. godine[14].

Sljedeće izdanje odredbi Kastavskog statuta za tisak je priredio G. M. Vladimirsky-Budanov. Nakon obimnih znanstvenih istraživanja, obavljenih 1880. godine u Zagrebu, G. M. Vladimirsky-Budanov objavio je 1881. godine u »Žurnalu Ministerstva narodnovo prosvješčenija« raspravu pod naslovom *»Neizdanie zakoni jugozapadnih Slavjan. Zakonik grada Kastva i zakon Veprinskoi«*[15]. Samo raspravni dio teksta G. M. Vladimirsky-Budanova prenijet je uskoro na-

---

[9] Uz prijepis Statuta na talijanskom jeziku, urađenog 1862. g. a prema tekstu iz 1706. godine, glavar kastavski Munić priopćio je F. Račkom između ostalog:
»... žaleć jedino, da općina Kastav, neposjeduje izvornika u starohrvatskom jeziku i slogu (najme našoj glagoljici) pošto se takav, za doba prelaza gospoštije u feudalno doba vlasnika Kastavšćine — pok. Thierry-a izgubio, a kako starci jošće živući pričaju sa ostalimi spisi, brojećimi na bremena i cente na javnom trgu u Kastvu, izgoren bio«.
Stoga F. Račkom šalju samo ovo što je ostalo (talijanski prijepis).

[10] Matko Laginja, *»Kastavski ustav (1400—1661)«*, Pravo, god. I, Zadar 1873/1874, br. 4, str. 120—126; 5, 156—161; 6, 188—192; 7, 218—224; 8, 151—256; 9, 281—288; 10, 295—302; 11, 334—340.

[11] Isti, n. dj., br. 10, str. 295—302. i 11, 334—340.

[12] To je vjerojatno pretpostavljao i F. Rački kada je, prije objavljivanja Kastavskog statuta u Monumenta historico-juridica, zatražio od Kastavskog poglavarstva odgovor na to pitanje. Vidi naprijed citiran odgovor Kastavskog poglavarstva — bilj. 9.

[13] M. Laginja, n. dj., br. 11, str. 334.

[14] Smatra da su barem odredbe 1—50. nastale 1400. godine, a trostruko spominjanje te godine od prepisivača — G. Tomičića — uvjerava M. Laginju u mišljenje da prepisivač nije mogao tri puta pogriješiti u ispisivanju godine nastanka Statuta.

[15] Žurnal Ministerstva narodnovo prosveščenija, 213/1881, str. 93—124.

kon toga u Mjesečniku Pravničkoga družtva u Zagrebu pod naslovom *»Zakonik grada Kastve/!/ i zakon obćine Veprinske«*[16].

U raspravnom dijelu G. M. Vladimirsky-Budanov podvlači povijesno-pravno značenje dvaju spomenika, te ističe osobitosti mjesnog dijalekta[17]. Za godinu nastanka statuta uzima »god. 1400, dakle istodobno sa znamenitim Poljičkim«[18]. Podvlačeći uporedo s Kastavskim statutom i vrijednost Veprinačkog zakonika, G. M. Vladimirsky-Budanov osvrće se i na Vinodolski zakonik, te naznačuje njihovo mjesto u prijelazu iz običajnog prava na kodificirano pravo[19].

Autor ukazuje na neke sličnosti i razlike Kastavskog i Veprinačkog statuta s »ruskom pravdom«. U tom smislu govori o osobinama i bliskosti pravnih ustanova jugozapadnih i istočnih Slavena, te se poziva na staroslavensko pravo kao ishodište. Ne raspravlja, međutim, o činjenici da su Hrvati na području Kvarnerskog zaljeva uspjeli tijekom vremena očuvati svoj jezik, koji nalazimo i u njihovim općinskim statutima, a ne zanima ga ni posebice etničko pitanje. Konačno, bez obzira na neka kriva tumačenja /»Favalići« su po njemu domaći plemići, što je krivo, budući da su domaći žitelji tako zvali predstavnike porodice Walsee; »Bela nedeja« — nije praznik o Uskrsu, kako to Budanov misli, već svetkovina koja se održava svake prve nedjelje u mjesecu listopadu i sl./, rasprava G. M. Vladimirsky-Budanova je korak naprijed u tumačenju pravnih normi kastavske i veprinačke općine[20].

Još pri objavljivanju članka G. M. Vladimirsky-Budanova u Mjesečniku PDZ u posebnoj je napomeni navedeno da se objavljuje samo raspravni tekst Budanova, budući da će se statuti — Kastavski i Veprinački — uskoro objaviti u posebnoj ediciji Akademije[21]. Takva je objava uslijedila tek 1890. godine. Te je godine Jugoslavenska akademija u posebnoj ediciji »Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium. Statuta lingua croatica conscripta«, vol. IV. u znanstvenoj obradi Franje Račkog objavila Statut kastavski i Statut veprinački, s posebnim uvodom[22].

Izdanje Kastavskog statuta koji je 1890. godine objelodanio F. Rački najbolja je dosadašnja objava tog statuta. Ustvari, poslije te objave gotovo su svi autori pišući o kastavskoj srednjovjekovnoj općini i citirajući njen statut uglav-

---

[16] Mjesečnik Pravničkoga družtva u Zagrebu (Dalje: Mjesečnik PDZ), god. VIII, Zagreb 1882, str. 118—123, 146—151, 181—187, 201—210. i 237—244; br. 2 B), 3 A) i B), 4 A) i B).

(U pisanju imena grada Kastva pojavljuje se transkribirani prijevod tuđice, pa od tuda »Kastve«, što je odraz talijanskog imena grada: »Castua« — »Castue«).

[17] Isto, n. dj., str. 119.

[18] Isto, n. dj., str. 119.

[19] Isto, n. dj., str. 121.: »Izim nekoliko malih iznimaka zakoni grada Kastve i obćine veprinske mogu se ubrojiti u najčišće izraze slavenskog narodnog prava ... oni (zakoni — D. M.) nisu ništa drugo doli pismeno izložene norme običajnog prava«.

[20] To potvrđuje i F. Rački, napominjući da Budanovljevo izdanje Kastavskog statuta nije potpuno jer su objavljene samo glave (»kapituli«) 1—58. i 66—71, ali zaključuje: »Uvod k statutima zaslužuje da se čita«. Vidi: Franjo Rački, *»IV i V Statuti kastavski i veprinački«*, Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium (Dalje: MHJSM). Statuta lingua croatica conscripta, JAZU, vol. IV, Zagreb 1890, str. LXXVIII.

[21] G. M. Vladimirsky-Budanov, n. dj., str. 118, bilj. 1.

[22] MHJSM. vol. IV. Zagreb 1890. Uredili: Fr Rački. Vatroslav Jagić i Ivan Crnčić. Vidi: Franjo Rački, *»IV Statut kastavski«*, str. 179—207. i *»V Statut veprinački (1507)«*, str. 209—216, te *»IV i V Statuti kastavski i veprinački« (Predgovor statutima)*, str. LXXI—LXXVIII. U istom su volumenu objavljeni još: Zakon vinodolski, Statut poljički, Statut vrbanski a donekle i svega krčkoga otoka i Statut trsatski.

nom preuzimali tekst Kastavskog statuta objavljen od F. Račkog, te isti za potrebe svojih radova koristili u cjelovitom obliku ili pak fragmentarno. Danas bi se tom tekstu statuta mogle staviti tek neke manje opaske, ali bi u cijelosti smisao transkribiranih statutarnih odredbi ostao isti[23].

Za objavljivanje Kastavskog statuta F. Rački se poslužio predloškom M. Sabljara iz Arhiva JAZU u Zagrebu. Prema tom predlošku urađen je još jedan prijepis statuta na kome su bilješke F. Račkog, a koji je potom poslužio za objavljivanje. F. Rački je bilješke unio prema talijanskom prijevodu statuta, odnosno prijepisu talijanskog teksta koji mu je 1867. uputio J. Volčić. Moguće je također da se pri tom poslužio i talijanskim prijevodom statuta koji je 1890. dobio iz Kastva. Ovaj je posljednji stigao u Zagreb na traženje F. Račkog, koji je pretpostavljao da se u Kastvu možda nalazi izvornik općinskog statuta[24].

Budući da je kastavski arhiv sredinom prošlog stoljeća, u vrijeme kastavskog gospodara Thieryja bio uništen, izvornik Kastavskog statuta nije nikada pronađen, pa je F. Rački pristupio priređivanju statuta kastavske općine za objavljivanje prema predlošku Mijata Sabljara. U predgovoru statutima (Kastavskom i Veprinačkom) F. Rački i sam napominje da transkripciju Veprinačkog statuta drži lakšom, budući da mu je za transkripciju Kastavskog statuta preostao samo prijepis M. Sabljara.

S obzirom na predmet našeg priloga za nas je najzanimljivija datacija Kastavskog statuta, koju je u svom uvodu statutima ponudio F. Rački. Rukovodeći se, naime, nekim »sumnjivim kapitulima« u Kastavskom statutu, napose glavama 33, 38. i osobito 48, F. Rački je iznio mišljenje da do kodifikacije običajnog prava u Kastvu nije moglo doći prije 1490. godine. Stoga je i u prvoj bilješci statutu ponovno iznio već u predgovoru obrazloženo mišljenje da »scienimo, da je treća brojka imala biti 9. mj. 0. Kada se 9 i 0 pišu između dvije jednake crte, lasno se zamiene«[25]. Posumnjavši tako u godinu datacije (1400) statuta, F. Rački je i u prijepisu koji je pripreman za objavljivanje (odnosno rukopisu) učinio preinake u tom smislu[26].

No i pored toga što je godinu datacije Kastavskog statuta pomaknuo, F. Rački konstatira: »Zakoni koji su, recimo, godine 1490. pobilježeni, nisu tek onda stvoreni, već su mnogo stariji. To se izričito iskazuje riečima: 'imamo zakon' (kap. 26, 28, 29); a gdjegdje se poziva i na starijega zakonodavca (kap. 30, 31). U samoj dakle stvari kastavski je statut, napisan za Fridrika, mnogo stariji; u pojedinim ustanovima stariji od 1400. godine. On sadržaje u mnogom stare pravne običaje, tada u kapitule poredane«[27].

---

[23] Primjerice, opaske se mogu staviti i na transkripciju prezimena: »Milić« = »Milih«, »Čiković« = »Ćiković« i sl.

[24] O tome u prethodnom tekstu i bilj. 7. i 9.

[25] F. Rački, n. dj., str. 181. bilj. *.

[26] Arhiv JAZU, sign. II b 137, vidi prijepis Sabljarevog teksta:
»Zakonik
»Statut grada Kastva od letta
godine
god. 1400 s dodatci od godinah
1546 do 1652«.
Na sljedećem listu u naslovu već stoji:
»Statut Kastva Grada Letta 1400
A.
Zakonik grada Kastva po Roistvu Isukrstovu Let gospodnjih
1490*«. Pri tome je u mala slova prepravljeno: »grada«, »roistvu«, »let«.

[27] F. Rački, n. dj., str. LXXVI.

Nedugo zatim Kastavski je statut fragmentarno objavio Vinko Rubeša u »Godišnjem izvještaju pučkih škola spadajućih pod okružje Mjesnog školskog vijeća u Kastvu«[28]. Iako je za svoje »*Crtice iz kastavske poviesti*« V. Rubeša u podnaslovu naznačio »po izvorih napisao«[29], prilog objavljen u dva dijela ne donosi ništa novo, a glede datacije autor bilježi »da su kastavci imali već oko godine 1400. svoje zakone pisane hrvatskim jezikom a glagolskimi slovi«[30]. Radi se o prilogu koji uglavnom koristi raniji rad Giovannija Koblera o povijesti Rijeke[31] kao podlogu, a većim dijelom (uz donekle izmijenjeni sadržaj) podsjeća na knjižicu M. Laginje »*Kastav, grad i občina*«[32].

Kada je nekoliko godina kasnije u ruke dobio Akademijina Monumenta, vol. IV, V, Rubeša objavljuje cjelovit tekst Kastavskog statuta. Objavljujući stare kastavske zakone[33], V. Rubeša u uvodu navodi da zakone kastavske objavljuje prema F. Račkom, pa se i u dataciji Statuta priklanja mišljenju F. Račkog[34]. Dosljedno donosi tekst Statuta prema F. Račkom, osim što upozorava: »U zaporkama navadjat ćemo riječi današnjega jezika, da tako protumačimo stare, nerazumljive izreke«[35]. Jedino, u svom predgovoru statutu, napominje da je M. Laginja bio prvi izdavač statuta kastavske srednjovjekovne općine, a ne G. M. Vladimirsky-Budanov, kako to F. Rački misli[36].

Dvije godine nakon toga Milan Marjanović piše članak o kastavskoj povijesti, a u svoj tekst unosi samo neke kapitule Kastavskog statuta[37]. Objavljujući fragmente Statuta općine Kastva, i M. Marjanović je u zagradama tumačio neke riječi, po svemu sudeći prema radu V. Rubeše. Spominjući u posebnoj opasci izdavače Kastavskog statuta, M. Marjanović ne spominje V. Rubešu kao autora teksta o Kastvu i tom statutu, u školskom izvješću kastavskih škola za 1907. godinu[38].

---

[28] Vinko Rubeša, »*Crtice iz kastavske poviesti*«, Godišnji izvještaj šk. god. 1898—1899, str. 57—87. i II dio, Godišnji izvještaj, šk. god. 1899—1900, str. 61—72.

[29] Isti, n. dj., str. 57.

[30] Isto, str. 66.

[31] Giovanni Kobler, »*Memorie per la storia della liburnica città di Fiume*«, vol. I, Fiume 1896, Prima ristampa, Trieste 1978. O kastavskoj srednjovjekovnoj općini vidi odjeljak »XII. Il dominio di Castua con Veprinaz e Moschenizze. Gli antichi statuti di Castua«, str. 266—269. U svojoj knjizi G. Kobler ne donosi tekst Statuta, već samo komentira neke njegove »kapitule«, a glede vremena njegova nastanka kaže: »... ma abbiamo due raccolte intestate coll'anno 1400, nelle quali pochi sono i capitoli che possano dirsi di quel tempo« (str. 266).

[32] Uporedi: M. Laginja, »*Kastav, grad i občina*«, Trst, Tiskara Dolenc 1889.

[33] V. Rubeša, »*Stari kastavski zakoni*«, Godišnji izvještaj šk. god. 1906—1907, Rijeka 1907, str. 93—117.

[34] Isti, n. dj., str. 95: »Tomičić spominje u prepisu, da je kastavski statut bio sastavljen godine 1400. Nego razne okolnosti toga ne potvrđuju, te se naslućuje, da je to moglo biti godine 1490«.

[35] Isti, n. dj., str. 96, bilj. *, npr: Kap. 10. »psoval« = »kleo«, kap. 11, »gre mu za život« = »ima se pogubiti«, kap. 13, »u malnice« = »u mlinu«, str. 97.

[36] Isti, n. dj., str. 96.

[37] Milan Marjanović, »*Kastav*«, Veliki Ćiril-Metodski kalendar za god. 1908, god. II, Zagreb 1908, str. 5—23; Fragmenti kastavskog statuta, str. 16—18.

[38] Isti, n. dj., str. 16. Iako u bilj. * navodi poimence sve autore koji su dotad za tisak pripremili Kastavski statut, zaboravlja na V. Rubešu. Doduše daje podatak da je Statut objavljen u Godišnjem izvještaju 1907, ali samo 1907, izostavlja ime V. Rubeše, koji je bio autor članka.

U pitanju datacije napominje da je Statut napisan »1400 (tako stari pisci prepisivači kažu) ili 1440—/!/ (tako Rački drži), veprinački g. 1500, a mošćenički 1470. /!/«[39]. Dalje navodi i neki »talijanski prijepis koji potječe iz g. 1600«[40].

Prema tome, V. Rubeša i M. Marjanović ne unose ništa novo u dataciju Kastavskog statuta, dapače ovaj potonji još samo neargumentirano unosi više zbrke u pitanje njegove datacije. Njihovi su napisi, čini se, ponajviše plod romantičarsko-rodoljubnog duha i želje da se kastavska prošlost što više približi suvremenoj široj javnosti. Osim toga, njihovi napisi u nekim duljim odjeljcima neodoljivo podsjećaju na naprijed citiranu knjižicu M. Laginje »Kastav, grad i občina«, kao i na povijest Rijeke, koju je ranije objavio G. Kobler[41].

Sljedeća objava Kastavskog statuta javlja se u okviru slovenske historiografije. Nakon drugog svjetskog rata Josip Žontar objavio je opsežniju raspravu »*Kastavščina in njeni statuti do konca 16. stoljeća*«[42]. Rasprava J. Žontara prvenstveno je zanimljiva po novom pristupu u tumačenju nastajanja srednjovjekovnih općina na području Kvarnerskog zaljeva, ali i u vezi s datacijom kodificiranja kastavskih statutarnih odredaba. J. Žontar je naime u prilogu svoga rada objavio Statut Kastva na njemačkom jeziku, a uporedo s njime i tekst istoga statuta, koji je svojedobno na hrvatskom jeziku objavio F. Rački.

Objavljujući u prilogu[43] rasprave transkripciju Kastavskog statuta na njemačkom jeziku, J. Žontar je prethodno upozorio na postojanje dvaju ljubljanskih rukopisa tog statuta, koji su nažalost danas zagubljeni[44]. On upravo te statute smatra najstarijim izvorima kodifikacije pravnih normi na području kastavske općine u srednjem vijeku. Tako J. Žontar konstatira da »je ohranjen le po en zapis veprinaškega in moščeniškega statuta, sta bila doslej znana dva pozna prepisa kastavskega statuta: Tomičićev v latinici iz l. 1759. in prepis italijanskega prevoda iz l. 1706. Zdaj smo spoznali še dva l j u b l j a n s k a rokopisa nemškega prevoda iz l. 1569; ki sta torej najstarejša ohranjena zapisa kastavskega statuta«[45]. Isto tako i pri donošenju uporednih tekstova njemačkog prijevoda i hrvatskog teksta statuta J. Žontar ostaje pri dataciji statuta vezanoj uz prijepis G. Tomičića, dakle bez obzira na to što u napomeni upozorava da hrvatski tekst statuta tiska prema F. Račkom[46].

---

[39] I s t o, str. 16.

[40] I s t o, str. 16. Čini se da je kod prve godine od nas označene uskličnikom posrijedi tiskarska pogreška, dok potvrdu izvora za drugu godinu (s istom oznakom) M. Marjanović, nažalost, ne navodi.

[41] Uporedi navedena djela. O tome opširnije kod D. M u n i ć, n. dj., str. 39. i 40. i bilj. uz II dio: 40, 41, 46. i 47.

[42] J. Ž o n t a r, n. dj., str. 154—219.

[43] I s t i, n. dj., »Priloga I. *Der gmein Stat Kestaw sambt desselben Ambts Gebreuch vund Gewonhaiten (1569)*« i uporedo »*Kastavski statut (1759)*« str. 201—216.

[44] »Morda je kdo med vojno, ko je bil arhiv v kleti v zakloniščU in prez varstva, te statute odnesel, posebno ker so med arhivom muzejski ilegalci in aktivisti skrivali partizanski tisk in drugi materijal. Vsakakor zelo obžalujemo izgubo teh statutov«. Iz pisma dra Marije Verbič, koja mi je mnogo pomagala u bezuspješnoj potrazi za »*ljubljanskim primjercima*« Kastavskog statuta. A ni kontakt s autorom transkripcije njemačkih prijepisa Kastavskog statuta nije donio uspješnog rezultata.

[45] J. Ž o n t a r, n. dj., str. 194.

[46] I s t i, n. dj., bilj. *. »Priloga spisa 1569, 3. jun. spor Barbo: Zadrski. Ker sta ohranjena dva prevoda, sam priobčil besedilo prvega v opombah pa označil pod II. razlike v pisavi drugega«.

Bilj. * *, na istom mjestu: »Po izdaji Račkega v Monum. histor. jurid. Slav. merid. IV«, str. 181—207.

Ne ulazeći ovdje, zbog prirode našeg rada, u razmatranja J. Žontara o nastanku i društvenim odnosima samostalne hrvatske općine[47], ostaje činjenica da je J. Žontar najstarijim izvornikom kodifikacije Kastavskog statuta smatrao »ljubljanske primjerke« iz 1569. godine.

Ustrojstvom kastavske općine u srednjem vijeku najviše se bavio Oleg Mandić[48]. Iz njegovih je radova vidljivo da se u dataciji Statuta priklanja godini 1490, dakle godini koju je još F. Rački označio godinom nastanka Kastavskog statuta. Zanemarujući, također, mišljenja O. Mandića o samonikloj hrvatskoj općini, iz gore navedenih razloga, ovdje ćemo se osvrnuti samo na njegovu objavu teksta »Odluke od 19. XII 1661. godine« i prijepis »Spisa iz Grobnika od 15. VII 1779. godine«. Transkripciju tih dokumenata objavio je O. Mandić, prema prijepisu Mijata Sabljara, na stranicama »Historijskog zbornika« 1956. godine[49]. Objavljujući ovaj značajni pravni akt, O. Mandić želi također ispraviti i dosadašnje mišljenje o prvom izdavaču Kastavskog statuta[50]. Podvlači ulogu M. Laginje u izda-

---

[47] To i nije zadatak ovoga rada. Na ovome mjestu navodimo samo neke autore koji su se bavili tom problematikom: Zlatko Herkov, *»Statut grada Rijeke«*, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb 1948, str. 610; Nada Klaić, *»Pitanje društvenog uređenja Kvarnerskih općina u ranijoj literaturi«*, Zgodovinski časopis, XII—XIII, Ljubljana 1958—1959, str. 243—254; Ista, *»Što su kmetovi Vinodolskog zakona? Prilog problematici društvenog uređenja Vinodola u XIII stoljeću«*, Radovi Filozofskog fakulteta, 4, Zagreb 1962, str. 25—50; Ista, *»Društvena struktura kvarnerske općine u razvijenom srednjem vijeku«*, Krčki zbornik, 2, Krk 1971, str. 111—144; Ista, *»Vinodolsko društvo u početku XVII stoljeća«*, Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu (Dalje: VHARiP), sv. XVII, Rijeka 1972, str. 187—253; Marko Kostrenčić, *»Statuti istarskih gradova i otoka«*, Suvremenik, god. XIV, br. XI i XII, Zagreb 1919, str. 541—547; Isti, *»Vinodolski zakon«* Rad JAZU, knj. 227, Zagreb 1923, str. 110—230; Isti, *»Vinodolski zakon«*, Historijski zbornik, god. II, 1—A, Zagreb 1949, str. 131—152; Oleg Mandić, vidi sljedeću bilješku (48) s popisom njegovih radova; Lujo Margetić, *»Neka pitanja razvitka srednjovjekovnih liburnijskih općina«*, Dometi, br. 6, Rijeka 1974, str. 5—24; Isto, Liburnijske teme, knj. I, Opatija 1974, str. 95—115; C./iril/ Mikuž, *»Notarnji ustroj avtonomnih občin vzhodne Istre po Kastavskem, Veprinačkem, in Moščeničkem statutu«*, Pravni vestnik, leto VII, oktober-november-december, št. 10—11—12, Trst 1927, str. 137—163; i drugi.

[48] Oleg Mandić objavio je o Kastvu i Kastavštini sljedeće radove: *»Slobodni seljaci Kastavske gospoštije«*, Riječka revija, god. II, br. 1—2, Rijeka 1953, str. 31—36; *»Osnove pravnog uređenja veprinačke općine u XVIII stoljeću«*, Rad JAZU, knj. 306, Zagreb 1955, str. 75—120; *»Neki pravni običaji na području Kastavske gospoštije«*, Jadranski zbornik, I, Rijeka 1956, str. 119—141; *»O prvom izdanju Kastavskog zakona«*, Historijski zbornik IX, 1—4, Zagreb 1956, str. 151—157; *»Brigača — Razvojni put jednog pravnog običaja u Kastavskoj gospoštiji«*, Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci (Dalje: VDAR), sv. IV, Rijeka 1957, str. 7—55; *»Pojava kapitalističkih odnosa u veprinačkoj općini«*, Jadranski zbornik, god. II, Rijeka 1957, str. 281—291; *»Devinski urbar i zakoni kastavske gospoštije«*, Jadranski zbornik, god. III, Rijeka 1958, str. 245—256; *»Kmetovi u općinama oko Kvarnera od XIII do kraja XVII stoljeća«*, Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije, sv. V, Zagreb 1963, str. 153—205; *Kastav i Kastavština u srednjem i novom vijeku«*, Zbornik Kastavštine, sv. I, bez mjesta izdanja 1978, str. 23—38.

[49] Isti, *»O prvom izdanju Kastavskog zakona«*, Historijski zbornik, god. IX, br. 1—4, Zagreb 1956, str. 151—157. Vidi: II. Tekst Odluke od 19. XII 1661. »IESUS MARIA« i Dodatak od 15. srpnja 1779, u Grobniku, str. 154—157.

[50] Isti, n. dj., str. 151 i bilj 3. Međutim, nije točna tvrdnja O. Mandića da mišljenje o Vladimirsky-Budanovu kao prvom izdavaču Kastavskog statuta treba »revidirati, zahvaljujući marljivosti jednog studenta«, budući da su na M. Laginju, kao prvog izdavača spomenutog statuta, u svojim radovima još početkom stoljeća upozorili V. Rubeša i M. Marjanović (Vidi: prethodni tekst). Začudo i J. Žontar je, nabrajajući izdavače Kastavskog statuta u svome radu, također previdio M. Laginju kao prvog izdavača tog statuta.

vanju Kastavskog statuta, ali i dva njegova dodatka kojih kod F. Račkoga nema premda su oba izdanja priređena na osnovi prijepisa G. Tomičića. Podvlačeći značenje upravo tih dodataka Statutu kojih kod izdanja F. Račkoga nema, O. Mandić ih ponovno objavljuje.

Posljednji put, ali samo fragmentarno, Kastavski je statut 1957. godine objavio Ivo Jardas u svom opsežnom djelu o običajima i narodnom životu u Kastvu i Kastavštini[51]. Građu za tu knjigu I. Jardas pobilježio je uglavnom između dva svjetska rata po pričanju staraca, a i prema doživljenom. Jedino su fragmenti Kastavskog statuta prepisani iz »ostataka jedne male knjižice«, za koju autor točno pretpostavlja da ju je »napisao zadnjih godina prošlog vijeka pisac različitih crtica iz kastavske prošlosti Vinko Rubeša«[52]. Iako I. Jardas posebno ne govori o dataciji Statuta, zanimljiv je njegov odjeljak »Kastafski štatut«[53] u kome se statut naziva »Zakoni i užance grada Kastva, stavljeni na hartu po rojstvu Isukrstovu let gospodnjeh 1400«, kada su po predanju gospodari Kastva bili »gospoda Favalići«. Međutim, iako u tom odjeljku postoji iskra povijesne istine, teško je reći koliko je taj odjeljak njegova djela doista napisan po predaji, a koliko je I. Jardas, mnogo godina kasnije, priređujući rukopis za tisak, taj odjeljak pisao odnosno redigirao pod utjecajem prikupljenih podataka, prepisanih, te dijelom čakavštini prilagođenih fragmenata Kastavskog statuta.

Konačno, spomenimo na kraju i jedno manje poznato izdanje, ustvari pretisak teksta Kastavskog statuta. To je šapirografom tiskana knjižica »*Statuti Kastavski, Veprinački i Trsatski*«[54]. U knjižici se donose samo tekstovi naslovljenih statuta, ali bez posebnih komentara[55]. Inače, sama je knjižica — prema tekstu Kastavskog statuta koji je objavio F. Rački u MHJSM — izrađena kao skripta za potrebe seminarskog rada studenata Pravnog fakulteta u Ljubljani 1923. godine. Bila je namijenjena slušačima kolegija »Pravna zgodovina Južnih Slovanov«[56] kao pomagalo u radu seminara spomenutog kolegija. Voditelj tog kolegija bio je Mihajlo N. Jasinski, pod čijim je nadzorom knjižica izrađena, a koji je u

---

[51] Ivo Jardas, »*Kastavština — Građa o narodnom životu i običajima u kastavskom govoru*«, Zbornik za narodni život i običaje, JAZU, knj. 39, Zagreb 1957, str. 416 + table. Vidi: »*Neč malo s Kastafskega štatuta*«, str. 117—118. i ponovni tisak nekih ulomaka iz njegova djela u Zborniku Kastavštine I, »*Kastafčina i kastafske navadbi*«, 1978, str. 101—109.

[52] Isti, n. dj., Predgovor, str. 5. I. Jardas misli na »Crtice iz kastavske poviesti« objavljene 1899. od V. Rubeše. Premda je I. Jardas neke dijelove teksta Statuta prilagodio čakavskom narječju (godinu nastanka, objašnjenja u zagradama) uporedbom je vidljivo da se radi o prijepisu teksta V. Rubeše.

[53] Isto, str. 11—12. I pored nešto šireg i pomalo literarnijeg naslova Statuta, teško je reći da je ovaj odjeljak knjige u potpunosti nastao samo na osnovi usmene predaje.

[54] »*Statuti Kastavski, Veprinački i Trsatski*«, Izdaja Pravnozgodovinskega seminarja (Juridične fakultete) v Ljubljani, pod nadzorom Mihajla Jasinskoga, Ljubljana 1923; »*Statut Kastavski*«, str. 1—22.

[55] Prenosi se doslovno tekst F. Račkog, s godinom 1490, iz MHJSM JAZU, vol. IV, Zagreb 1890.

[56] »Seznam predavanj na Univerzi Srbov, Hrvatov in Slovencov v Ljubljani« za zimski semestar 1923/24. »Vaje: Čitanje in interpretacija Kastavskega in Veprinačkega statuta«.

[57] Mihajlo N. Jasinski, »*Kada i na koji način je sastavljen kastavski statut*«, ZZR, let. III, Ljubljana 1923/24, Ljubljana 1924, str. 119—137; Isti, »*Prehod od ustnega običajnega prava k pisanemu zakonu*«, ZZR, let. IV/1924—1925, Ljubljana 1925, str. 1—18; Isti, »*Zakoni grada Veprinca. (Statut Veprinački)*«, ZZR, let. V/1925—1926, Ljubljana 1926, str. 248—295; Isti, »*Iz istorije kastavskog statuta*«, ZZR, let. VI/1927—1928, Ljubljana 1928, str. 52—72.

svojim radovima o Kastavskom statutu[57] i vrlo prihvatljivoj tezi o moguće tri redakcije tog statuta unio dosta novog svjetla u predmet našega rada[58].

Iz prikaza dosadašnjih izdanja i pretisaka Kastavskog statuta vidljivo je da su autori tih izdanja zauzimali dvojako mišljenje glede godine njegova nastajanja. Većina je autora — od kojih mnogi nisu posebno razmatrali samu dataciju, nego su se bavili drugim pitanjima kastavske srednjovjekovne općine — prihvatila godinu 1490, koju je vrlo argumentirano predložio F. Rački[59], objavljujući taj statut 1890. godine. Na drugoj je strani mišljenje M. Laginje, koji nešto stidljivije statut datira godinom 1400, dok J. Žontar jednostavno poistovjećuje godinu nastanka Statuta s vremenom nastanka njegova prva prijepisa, odnosno smatra da su najstariji izvori dva — sada već izgubljena — primjerka ljubljanskih rukopisa tog statuta, nastalih sredinom XVI. stoljeća. J. Žontar nije ulazio u raspravu o stvarnoj starosti Kastavskog statuta. U svojoj raspravi on sâm napominje da »nimam namena prikazati sistem pravnih predpisov, ki so veljali v Kastavščini tja do konca 16. stoletja«[60].

ANALIZA DATACIJE KASTAVSKOG STATUTA I TEZA M. JASINSKOG O TRI REDAKCIJE TOG STATUTA

Već je rečeno da Kastavski statut ne dolazi do nas u svom originalnom obliku. Međutim, i njegovi prijepisi, u izvjesnom smislu, daju podlogu za njegovu dataciju. Teškoća je u tome što nemamo sličnih dokumenata iz tog vremena ili dokumenata koji bi se pozivali na statut, odnosno posredne izvore prvog reda nastale u kastavskoj općini. Stoga smo u analizi i pokušaju datacije Statuta — uz već spomenute njegove objave i dakako relevantne raspravne tekstove — upućeni još i na slične statute srednjovjekovnih općina na Kvarneru (ponajprije na Veprinački i Vinodolski statut). U istu svrhu mogu poslužiti i izvori sličnog karaktera primjerice »jedan urbar iz vremena Devinaca i Walseeovaca«[61]. Konačno, tu su i neki dosad nekorišteni prijepisi spomenutog statuta, koji su nastali u novije vrijeme, kao i spisi koji se pozivaju na stari kastavski zakon[62].

Nakon niza objavljivanja danas imamo objavljen cjelokupan prijepis Kastavskog statuta i svega onoga što se u istoj knjizi uz Statut nalazilo. Prema prije-

---

[58] Vidi tekst sljedećeg poglavlja.

[59] O. Mandić, uglavnom u svim člancima, vidi bilj. 48; Ante Šepić, *»Jezik hrvatskih općinskih statuta istarskih i primorskih«*, Rad JAZU, knj. 295, Zagreb 1953, str. 5—40. Valja, međutim, upozoriti na nepravilan zaključak autora da je Statut »nastao godine 1490, kada su, nakon izumrća loze Devinskih knezova, Kastavskom gospoštijom zagospodarili plemići Walsee« (str. 11). Naime, smjena te dvije porodice nije bila 1490, nego 1399. godine, pa bi, slijedeći autorovu misao — o vezi smjene vrhovništva nad kastavskom općinom i godini nastanka njenog statuta — začetke zapisivanja statutarnih odredbi kastavske općine valjalo potražiti u godini 1400. Ni radom *»Bečki spisi o kastavskom statutu«* Josip Nagy nije donio novosti u razrješavanju ovog pitanja. J. Nagy ne uvažava sve rezultate, posebno slovenske historiografije, pa na kraju dvosmisleno zaključuje da među dokumentima u Beču od tri je statuta »samo prvi g. 1400. ili 1490. statut u pravom smislu, plod narodnog zakonodavstva« (n. dj. Filologija, sv. 8, JAZU, Zagreb 1978, str. 239—240).

[60] J. Žontar, n. dj., str. 194.

[61] Milko Kos, *»Jedan urbar iz vremena oko 1400. o imanjima Devinskih i Walseeovaca na Kvarneru«*, VDAR, sv. III/1955—56, Rijeka 1956, str. 345—364, PO. 1—20; Danilo Klen, *»Riječki urbar (1390—1405)«*, VHARiP, sv. XX, Rijeka 1975—1976, str. 151—163.

[62] O tome zasebno u sljedećem poglavlju.

pisu Tomičićeva prijepisa Statut sadrži kapitule 1—73, a iza toga slijede »Decreti posledgni«. Nakon ovoga je odluka od 1661. »IESUS MARIA« te spis izdan u Grobniku 1779. godine. Ovi nas potonji dokumenti ovom zgodom posebno ne zanimaju. Prijevodi na talijanski i njemački jezik unekoliko se razlikuju u brojevima ispod pojedinih statutarnih odredbi, budući da su neke odredbe podvedene pod isti član pa u njemačkom izvoru imamo samo /15/ odredbi[63], a u talijanskom prijevodu nešto više — 76[64], za razliku od hrvatskog prijepisa Statuta. Međutim, to nije odlučno u pitanju datacije Statuta, budući da se radi o odredbama, odnosno odlukama koje nose datum svog donošenja, pa je potpuno jasno kada su one zabilježene. Najvažnije su ustvari odredbe prvotno nastale, koje su nedatirane, jer se na analizi istih zasniva datacija statuta u 1400. godinu.

Uočivši razliku između datiranih i nedatiranih statutarnih odredbi Kastavskog statuta, F. Rački ga je, priređujući Statut za objavljivanje, podijelio prema sljedećem: *A. kapituli 1—57* (nedatirane statutarne odredbe), *B. (Dekreti godine 1546—1614)* (kapituli 58—73). *C. Dekreti posljednji,* pri čemu je svakoj odluci iz ove grupe dodao broj kapitula (74—81). A posljednja je odluka ostala nedovršena, ili pak dokraja neprepisana[65].

Ostali dio Sabljarovog prijepisa F. Rački nije objavio. Međutim, taj dio je najprije objavio M. Laginja, a potom i O. Mandić, o čemu je već bilo riječi.

Objavljujući Kastavski statut, F. Rački je u Predgovoru Statutu posumnjao u godinu koja se pojavljuje u njegovu naslovu, te je priređujući isti za objavljivanje, 1400. godinu prekrižio i predložio kao godinu zapisivanja Kastavskog statuta godinu 1490. Međutim, M. Laginja je još prigodom prvog objavljivanja Kastavskog statuta upozorio na činjenicu da je G. Tomičić tri puta naveo 1400. godinu kao vrijeme zapisivanja Statuta, pa pretpostavio da se prepisivač nije mogao tri puta uzastopno zabuniti u navođenju godine.

Upozoravajući dalje na nemogućnost 1400. godine kao vrijeme zapisivanja statutarnih odredbi Kastva, F. Rački je opravdano ukazao na neke »kapitule« statuta koji se, po svome kasnijem nastanku, opiru toj godini. Posebno je pri tome analizirao »kapitul« 48. Kritički analizirajući taj »kapitul«, došao je do zaključka da je 1400. godina neodrživa. Naime, sadržaj tog kapitula opire se godini u zaglavlju Statuta. Tekst 48. »kapitula« statuta glasi:

> »Joschie ti od Veprinza, i od Moscheniz kako gie od staroga vrimena /!/ pod temi dobroga spomenutja gospode od Becza[66], kih giesmo vlastito sluxili, u nutar da giesmo pod dani temu vissokomu moghuchiemu Gospodinu i Gospodinu Fedrigu archiduki u Austrije, i Cesaru rimskomu i bozhaja,[67] ti imenovani od Veprinza i od Moscheniz giesu duxni suakoga cloveka od

---

[63] Uporedi: J. Žontar, n. dj., Priloga I, njemački prijepis Kastavskog statuta.

[64] Vidi već naprijed spomenute prijepise Statuta na talijanskom jeziku, Arhiv JAZU, sign. II b 132 i I d 152.

[65] Uporedi Sabljarov prijepis Tomičićevog prijepisa i prijepis pripremljen za tisak, Arhiv JAZU, sign. II b 137, te objavljeni Statut F. Račkog u MHJSM, vol. IV, Zagreb 1890.

[66] U talijanskom prijevodu pravilno stoji »de valse« — Walsee. Kod F. Račkog, n. dj., str. 191.

[67] Kod F. Račkog, n. dj., str. 191. — »pročaja«.

krimenala dati u kapitaniju Castav pred gospodina capitana, i pred nas suditi. Oschie ti supani od Veprinza, i od Moschieniz giesu duxni pri tem ossugiengiu mogu biti«[68].

Član 48. statuta govori dakle o tome da su Veprinčani i Mošćeničani, koji administrativno pripadaju općini Kastav, u vrijeme unošenja ove odredbe u Statut priznavali Fridriha svojim vrhovnim vlastelinom. Prema talijanskom prijevodu vidi se da su prethodno »od staroga vrimena« (trebalo bi: »vremena«) »vlastito sluxili« gospodi Walsee. To potvrđuje pretpostavku F. Račkog da ova odredba nije mogla u statut ući 1400. godine, nego tek iza 1465, odnosno nakon smjene vrhovništva nad Kastvom, Veprincom i Mošćenicama, kada su poslije Walseeovaca došli Habsburzi. Porodica Walseeovaca se naime ugasila 1645. godine smrću Rudolfa Walseea. Budući da se u kapitulu spominje Fridrih Austrijski, F. Rački svoj pravilan zaključak o nastanku te odredbe proteže, međutim, na nastanak cijeloga Statuta. Stoga zaključuje da je Statut nastao mnogo kasnije od 1400. godine. A to i zato jer »se car Fridrih prestavio 19. kolovoza 1493. godine: mogao je prvi dio statuta biti sastavljen između godine 1471 i 1493«[69]. Osim toga, F. Rački označuje 1490. godinu — iz nepoznatih razloga — prelomnom za kastavsku općinu, pa Statut datira s tom godinom. Međutim, ovaj argument nije posebno značajan jer 1490. godina nije ni po čemu, prema dosad poznatim izvorima, prelomna za općinu Kastav.

No i pored toga, govoreći o sadržaju nekih drugih kapitula Kastavskog statuta i sâm F. Rački priznaje da su oni nastali mnogo ranije. Zato u svom predgovoru konstatira da su tako zapisani običaji, zakoni »recimo godine 1490 pobilježeni, nisu tek onda stvoreni, već su *mnogo stariji*« /podvukao D. M./[70]. Dalje kaže: to »se izrično izrazuje riečima: 'imamo zakon' (kap. 26, 28, 29), a gdjegdje se poziva i na starijeg zakonodavca (kap. 30, 31)«[71]. Ovi posljednji »kapituli« Statuta nisu, međutim, dobar primjer za pozivanje na starijeg zakonodavca, jer oni spominju Ivana Fartunara koji je kapetanom kastavskim bio početkom XVI. stoljeća. Konačno F. Rački zaključuje: »U samoj dakle stvari kastavski je statut napisan za Fridriha, mnogo stariji; u pojedinim ustanovima stariji od 1400. godine. On sadržaje u mnogome stare pravne običaje, tada u kapitule poredane«[72].

Mnogo više svjetla u pitanje datacije Kastavskog statuta unio je svojim radom Mihajlo Jasinski. Nastavljajući istraživanja kodifikacije običajnog prava, a baveći se posebno statutima kvarnerskih općina, M. Jasinski je objavio poseban rad o dataciji Kastavskog statuta — »*Kada i na koji način je bio sastavljen kastavski statut*«[73]. U tom radu M. Jasinski je iznio vrlo prihvatljivo mišljenje o tri redakcije Kastavskog statuta. Zasnivajući svoje mišljenje na analizi prvih 57 nedatiranih »kapitula« Statuta, M. Jasinski je zaključio da se radi o nekoliko naknadnih upisivanja statutarnih odredbi. Ta su upisivanja izvršena, po njegovu mišljenju, »ne manje nego u tri razna maha, ili tri razna roka: 1400. god., zatim 1465. god. i najzad približno početkom XVI. v.«[74].

---

[68] Arhiv JAZU, sign. II b 137, list 4v.
[69] F. Rački, n. dj., str. LXXVI.
[70] Isti, n. dj., str. LXXVI.
[71] Isto, str. LXXVI.
[72] Isto, str. LXXVI.
[73] ZZR, let. III/1923—24, Ljubljana 1924, str. 119—137.
[74] Isti, n. dj., str. 129.

Pristupajući analizi statuta kastavske srednjovjekovne općine, M. Jasinski u prvih 57 »kapitula« razlikuje osnovu ili jezgru statuta, koju po njemu čine glave 1—25. A ti su prvi članovi Statuta upravo oni koji su s obzirom na njihovu elementarnost u tretiranju pravnih normi najranije nastali, odnosno 1400. godine.

Potom razmatra statutarne odredbe 30. i 31, za koje F. Rački misli da su mnogo starije, a u kojima se spominje Ivan Fartunar, kapetan kastavski. On je inače Kastvom upravljao početkom XVI. stoljeća, pa su i ti »kapituli« tek tada mogli nastati. Sporan je po svom nastanku i »kapitul« 33. koji govori o mogućnosti apelacije na viši sud. M. Jasinski stavlja zapisivanje tog »kapitula« potkraj XV. stoljeća, dakle mnogo kasnije no što je nastala jezgra Statuta. Naime, 1493. godine donesena je odluka o formiranju Regimenta za Donju Austriju[75], pa je po M. Jasinskom upravo tada taj »kapitul« mogao biti ubilježen u Kastavski statut.

Osvrćući se posebno na sporni član 48. Kastavskog statuta, M. Jasinski prihvaća pravilno mišljenje F. Račkog da je taj član Statuta nastao u trenutku promjene vrhovništva nad Kastvom, Veprincem i Mošćenicama. Ali uvažavajući mišljenje koliko takve promjene znače za jednu srednjovjekovnu općinu, M. Jasinski pravilno zaključuje da je jedan dio Statuta kastavskog redaktiran upravo nakon smjene vrhovništva, odnosno 1465. godine. Spominjanje pak Fridriha, unosi mogućnost i za pretpostavku da je to urađeno potkraj XV. stoljeća.

U tumačenju i analizi argumenata za koje je F. Rački naveo da se opiru dataciji Kastavskog statuta s 1400. godinom M. Jasinski ne odbacuje opravdanost iskazanih sumnji o vremenu nastanka tih »kapitula«. Očito je, naime, da se cjelokupni Statut, odnosno njegovi nedatirani članovi, ne mogu datirati s godinom upisanom u njegovu zaglavlju, već se radi o nekoliko njegovih redakcija nastalih u različitom vremenu. Pri tome, elementarnost, kratkoća i jednostavnost prvih »kapitula« (1—25) upućuje na zaključak da je prva redakcija svakako nastala početkom XV. stoljeća, dok su ostale nastale kasnije[76].

U svojim razmatranjima ključne godine koja je od posebnog značenja za neku srednjovjekovnu općinu, ili pak više administrativno povezanih općina, F. Rački je kastavskoj općini pridao godinu 1490. M. Jasinski opravdano opovrgava mišljenje F. Račkog o značenju te godine za kastavsku općinu, budući

---

[75] U prijepisu M. Sabljara, sign. II b 137: »... a zato da kadi jest pravde xivotom gospodin capitan ale gnegha Verbeser, ne more biti niedna appellaziona razvi pred principovu Svetlost i pred Svetli Regiment«, kap. 33, list 3r. To je vrijeme Maksimilijanovih reformi, kada u svojim nastojanjima za centralnom upravom car ponajprije 1490. povjerava upravu gornjoaustrijskih pokrajina »vladi« nazvanoj »regiment« (od lat. regimen) u Insbrucku, a 1493. osnovan je regiment i potom financijska komora i za donjoaustrijske pokrajine u Beču. *»Historija naroda Jugoslavije«*, grupa autora, Zagreb MCMLIX, str. 295.

Vladimir Mažuranić, *»Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik«*, JAZU, Zagreb 1908—1922, tumači riječ »Regiment«, kao »oblast«, »vlast«, ali ne navodi da je nalazi u Kastavskom statutu, str. 1240.

[76] M. Jasinski smatra da je osnova Statuta — prvih 57 "kapitula" — zapisana u razdoblju 1400—1465. godine. Oponirajući mišljenju F. Račkog navodi da osnovni tekst Kastavskog statuta nije sastavljen u jedan mah, ni u jedno vrijeme, već barem u tri navrata, a da u korist 1490. godine, predložene od F. Račkog, nema ni jedne osnove »sem hipoteze samog Račkog o pogrešci prepisivača«. Stoga ta godina »ne može biti primljena, budući da ona nema pod sobom nikakvih podloga (ne potvrđuje se nikakvim praktičkim podacima)«. M. Jasinski, *»Kada i na koji način ...«*, str. 123, 124.

da se te godine, prema dosad poznatoj građi, nije ništa posebno desilo u Kastvu, Veprincu i Mošćenicama. Međutim, upozoravajući na značenje promjene vrhovništva nad nekom općinom ili više njih zajedno, M. Jasinski upozorava na promjene vrhovništva nakon smjene Devinaca porodicom Walsee[77], a da su promjene vrhovništva zaista imale određeni utjecaj na život srednjovjekovnih općina pokazuje i Urbar Devinaca ili Walseeovaca oko 1400. godine.

Objavljujući svoju raspravu o Urbaru Devinaca i Walseeovaca, M. Kos također podvlači značenje čina smjene vrhovništva, te pravilno zaključuje: »Promjena gospodara Rijeke i ostalih kvarnerskih imanja, prijelaz, takoreći, na novu dinastiju poslije smrti posljednjeg punoljetnog Devinca Hugona VIII., 'mog pokojnog gospodina', dala je povod sastavljaču našeg urbara da sastavi pregled imanja, koja su imala i faktički dobila novog gospodara. Ovim motivom objašnjavam postanak našeg urbarijalnog teksta u godinama, kada su Rijeka i ostala kvarnerska imanja prelazila od Devinskih na Walseeovce. Dakle, nešto slično kao kod zapisa statuta, koji su bili često puta zapisani prilikom prijelaza na nove gospodare; na našem području primjer kastavskog, veprinačkog, riječkog. Najstariji dio kastavskog statuta bio je zapisan baš u isto vrijeme kad i naš urbar, t. j. 1400. godine«[78].

Prethodni stav, dakle, također potvrđuje da su upravo jezgra Kastavskog statuta, odnosno kapituli 1—25, bili povod M. Jasinskom za zaključak da su prvotno stvorene pravno-običajne norme kodificirane 1400. godine, dok su ostale nedatirane i datirane statutarne odredbe unijete u statut naknadno.

Dakako, mnogo bi manje teškoća oko utvrđivanja godine datacije Kastavskog statuta bilo da i on u zaglavlju ima zabilježbu zbog koje je svrhe i u kojoj prigodi bio zapisan, kao što je to slučaj s većinom statuta nastalih na području srednjovjekovnih općina na Kvarnerskom zaljevu. Pod ovim prvenstveno mislimo na Vinodolski, Veprinački, Mošćenički i Trsatski statut.

Već je prvi pravno-povijesni spomenik na području kvarnerskih općina — Vinodolski zakonik, koji je nastao 1288. godine, u svome zaglavlju imao vrijeme, način i svrhu svojega zapisivanja. Spomenute su se godine nakon skupštine u Novome Gradu sakupili izabrani ljudi »od svih vinodolskih ljudi«[79] da bi po čuvenju zapisali svoje stare zakone. Tako u prisutnosti »toga istoga kneza Leonarda zgora imenovanoga, isbraše se od vsakega grada vinodolskoga ne vse stariiši na vkup, na ke viahu, da se bole spominahu v zakonih svoih otac i od svoih ded ča bihu slišali. I inim narediše i ukazaše tesnim zakonom, da bi v se dobre stare iskušane zakone u Vinodol činiti položili v pisma, od kih bi se mogli

[77] M. Jasinski smatra »da se spomenuti osnovni tekst kastavskog statuta ili tako zvani prvobitni statut javlja ne kao jednovremeno sastavljeni zakonodavni spomenik, nego kao zbornik zakona pismeno formulisanih u više mahova (... nepotrebno ispušteno — D. M.). Zbog svega ovog mislim da nema nikakvog razloga poricati 1400. godinu, kao godinu prvotnoga sastavljanja kastavskog statuta, zabeleženu određeno i potpuno jasno u svom početku ovog rukopisa«. Isti, n. dj., str. 125. Drugu izmjenu vrhovništva (Walseeovaca Habsburzima) nad Kastvom M. Jasinski nalazi u drugoj redakciji Kastavskog statuta, tj. u onom dijelu Statuta koji je nastao iza 1465. godine (Isto, str. 129).

[78] M. Kos, n. dj., str. 351.

[79] Poimence se navode predstavnici iz: Novoga Grada, Ledenica, Bribira, Grižana, Drivenika, Hreljina, Bakra, Trsata i Grobnika. Vidi: Miho Barada, *»Hrvatski vlasteoski feudalizam po vinodolskom zakonu«*, Djela JAZU, knj. 44, Zagreb 1952, s uporednim tekstovima Vinodolskog zakonika — »U izvorniku« i »U današnjem hrvatskom jeziku«, str. 96—99. Najnovije izdanje Vinodolskog zakona vidi u: Lujo Margetić, *»Iz vinodolske prošlosti«*, Liburnija — Rijeka i Školska knjiga — Zagreb, Rijeka 1980; II Izvori, Vinodolski zakon, str. 111—147.

spomenuti ili slišati od svoih otac i ded zgora rečenih, tako od sada naprid mogu se uleći bluenja te riči, i nih dêtce vrime ko pride, da nimaju promisalja v tih zakonih«[80].

Za naše pitanje datacije Kastavskog statuta početak Veprinačkog statuta daleko je značajniji. Jer dok nam Vinodolski statut daje razjašnjenje zapisivanja statutarnih odredbi na području vinodolske općine, Veprinački statut nam daje podatke vezane uz tumačenje vrhovništva nad općinom Veprinac, a time i općinom Kastav. Zabilježba o njegovu nastajanju slična je onoj u zaglavlju Vinodolskog zakonika, pa svojim podacima omogućava i tumačenje datacije Kastavskog statuta.

Veprinački je statut sastavljen 1507. godine, a u njegovu se zaglavlju kaže: »toga letta se nahasse muxi na Veprince, ki pamechiahu let 100. To be supan Matej Ziohigl, supan Bernko od let 93, supan Orban Bratkovich, ki pametil let 74, supan Fabich, ki pametil let 80. I tu besse vechie starejeh muxi, ki su zapametili pervu Gospodu, ki su bili knezi od Favalgsi[81], i pod tu Gospodu behu nassi zakoni potvergieni, i za vsakemi zakoni, ke mux do muxa pamechiasse«[82]. A ti »stari muxi«, koji poznaju i sjećaju se starih zakona, pomažu da se oni popišu u vrijeme kada su Veprinac i Veprinčani bili pod vrhovništvom »puschieni od te perve Gospodi pod Gospodu Austrie, od teh su postali Kragli i Cesari; i u to vrime prepisasmo te zakoni i nassim mlagim sinom povedasmo za nassega xivota. I na te zakone nixe pissane da nam Gospodin Cessar list, kad nas prie u svogie ruke od Favaglsi«[83].

Sličnu je zabilježbu upisao, prije zapisivanja Mošćeničkog statuta, i notar mošćenički — Stanislav Negovetić[84]. U uvodu Mošćeničkog statuta se kaže: »Ovo su knjige od zakona kaštela Mošćenic, va keg knigah su pisani svi zakoni, ki su overšavani od let 1501. sve do sada, ki zakoni behu pohvaljeni i potverjeni od sve gospode, ki behu do sada, kako ote razumet po leteh upisaneh zdola«[85]. Zakoni sadrže ne samo »punti od stareh kvaderni«[86] nego i nove obveze Mošćeničana, a ujedno reguliraju i društvene odnose u mošćeničkoj općini i s njenim vlastelinom. Zato se dalje kaže: »I zato za mirneje živet kmeti z gospodun, i gospoda z kmeti vaveki, oće biti zapisano sve ovde zdola pravo i verno, kako se je overšavalo«[87]. Potom se u Statutu općine Mošćenica govori najprije o dužnostima prema »Cesarovoj Svetloste«, što je ujedno i znak vrhovništva Habsburške kuće nad tom općinom.

Popisujući, dakle, »stare zakone«, Veprinčani to čine po pamćenju »stareh muxi« koji su pamtili još »pervu Gospodu« Walsee, pod kojom su porodicom, kako to oni izjavljuju, ti zakoni (statutarne odredbe) bili potvrđeni. I Mošćeničani spominju stare vlasteline, jer su njihove statutarne odredbe bile potvrđene »od sve gospode, sve do sada«, dakle i prije Habsburgovaca. Prema tome, »zakoni«

---

[80] M. Barada, n. dj., str. 96. Bilješke M. Barade u našem su izvodu ispuštene.
[81] »Favaglsi« isto što i »Favalići«. To je domaći naziv za porodicu Walsee.
[82] Prema objavi Veprinačkog statuta O. Mandića, *»Osnove pravnog uređenja veprinačke općine u XVIII stoljeću«*, str. 108. Prilog I. *»Zakon Veprinaczki Milezin let Gospodgnih 1500«*, str. 108—114.
[83] Isto, n. dj., str. 108—109.
[84] Prema objavi Mošćeničkog statuta: Ante Šepić, *Zākôn Kaštelä Mošćenîc«*, Rad JAZU, knj. 315, Zagreb 1957, str. 233—285.
[85] Isti, n. dj., vidi: IV Tekst »Zākôna Kaštelä Mošćenîc«, (str. 245—267) iz 1637. godine, str. 245.
[86] Isto, str. 245.
[87] Isto, str. 245.

su postojali još i ranije nego što su unijeti »v pisma«. Pri tome se za Statut veprinački može sa sigurnošću tvrditi da je nastao prije 1465. godine, budući da se kao »perva Gospoda« spominju Walseeovci. Naime, te je godine došlo do smjene vlastelina na tom području, jer je smrću Rudolfa Walseea cijelo područje općine Kastav, Veprinac i Mošćenice potpalo pod Habsburšku kuću.

Uporedbom zaglavlja Veprinačkog statuta s »kapitulom« 48. Kastavskog statuta, koji je u ovaj, također, unijet nedugo iza smjene vrhovništva nad Kastvom, Veprincem i Mošćenicama, vidimo da se u oba slučaja tekstovi statuta pozivaju na stanje koje se pamti još iz vremena »Favalića« odnosno »Favaglsi«. Postojanje pak prve pravne instance potvrđuje i Mošćenički statut, a ona se obavlja u gradu Kastvu, koji ima dva izabrana suca, »od keh jeden oće bit zibran od Gospošćini, a drugi od komuna«[88]. Iz ovoga proizlazi da su Mošćenićani, a tako i Veprinčani, u sudbenim sporovima bili podređeni sudu u Kastvu. To je bilo posve prirodno, jer je Kastav bio središnja općina i za kaštele Mošćenice i Veprinac. To istovremeno pretpostavlja da je Kastav svakako morao imati svoj statut prije 1490. godine, jer su se statutarne odredbe u njemu popisane pozivale na gospodu Walsee.

Na istu porodicu poziva se i zaglavlje Veprinačkog statuta, pa to upućuje na zaključak da je Veprinački statut, u obliku kakvog ga danas poznajemo, do nas došao u drugoj redakciji. Stoga nije nemoguća pretpostavka M. Jasinskog da je Kastavski statut doživio tri redakcije, pri čemu su najstariji njegovi kapituli (1—25) nastali početkom XV. stoljeća.

Povezujući ovo nadalje s urbarom koji je nastao u vrijeme smjene Devinaca Walseeovcima, prihvatljivo je mišljenje da je prvi dio Kastavskog statuta sastavljen upravo nekako u to vrijeme. Kastavski statut doduše ne poznaje Devinsku gospodu, ali su zato Walseeovci u njemu prisutni, kao i u Veprinačkom statutu, pa i to nešto govori o vremenu njegova nastanka.

Osim toga, potvrđivanje statutarnih odredbi u vrijeme Walseeovaca u Veprincu, a i potvrđivanje sličnih članova od »sve gospode do sada« u Mošćeničkom statutu daje mogućnost o pomisli više redakcija takvih dokumenata. Činjenica: više redakcija pojedinih statuta najjasnije je izražena u Trsatskom statutu od 1640. godine. U zaglavlju tog statuta se kaže: »Statut Trsata sada znovič učinjen, na 24 Aprila 1640 u gradu Trsatu«[89].

Drugim riječima, i uobičajenost više redakcija pojedinog statuta potvrđuje mišljenje M. Jasinskoga o tri redakcije Kastavskog statuta. Tako se i Kastavski statut, sačuvan doduše u prijepisu prijepisa, pojavljuje kao primjer više redakcija statutarnih odredbi za jednu srednjovjekovnu općinu. Nedatirani kapituli tog statuta, a i nedostatak zaglavlja, kada, zbog čega i zašto je sastavljen unose zabunu u njegovu dataciju, što se međutim ipak iz njegovih sadržaja može razriješiti, kao i uporedbom sa sličnim pravno-povijesnim dokumentima.

Uz izneseno, u potkrepu naših razmatranja i mišljenja — o dataciji Kastavskog statuta u 1400. godinu — spomenimo, također, i neke druge karakteristike našeg statuta koje pokazuju sličnosti sa statutima nastalim na tom području u razdoblju razvijenog srednjeg vijeka. Pri tome mislimo prvenstveno na njihovu elementarnost, jezgrovitost, kratkoću i specifičan način izražavanja, koje se osobine javljaju pogotovo pri zapisivanju njegovih prvih članova. Takav način izražavanja nalazimo i u drugim statutima kvarnerskih općina. Sve odredbe za-

[88] I s t o, str. 261.
[89] F. R a č k i, MHJSM, vol. IV, Zagreb 1890, str. 219.

počinju, naime, sličnim riječima: »Ošće« ili »Jošće«, zatim »Imamo zakon« ili »Zakon gie« i sl.[90]

U potvrdu datacije mogla bi se upotrijebiti i analiza društvenog uređenja, koja iz statuta kvarnerskih općina proizlazi, a o čemu, kao što je već naprijed rečeno, ovom prigodom nećemo posebno govoriti[91].

NEPOZNATI I NEUPOTRIJEBLJENI PRIJEPISI KASTAVSKOG STATUTA IZ FONDA »ISUSOVAČKI SAMOSTANI — RIJEKA«

Iz naprijed iznesenog vidljivo je da su se autori u svom sudu o dataciji Kastavskog statuta služili prijepisima tog pravno-povijesnog dokumenta iz Arhiva JAZU u Zagrebu i Arhiva SR Slovenije u Ljubljani. U toku dosadašnjih istraživanja nisu međutim uvažavani dokumenti pohranjeni u fondu VO-4 »Isusovački samostani — Rijeka«[92], u Arhivu Hrvatske u Zagrebu, koji svojim sadržajima mogu doprinijeti donošenju točnijeg suda o vremenu zapisivanja Kastavskog statuta.

Inače, arhivski fond riječkog kolegija Družbe Isusove[93] nastao je pohranom svih dokumenata tijekom stoipedesetogodišnjeg boravka isusovaca na području Rijeke, Kastva, Veprinca i Mošćenica. U vremenu od njihova dolaska 1628. pa do 1773. godine, kada je red ukinut, u taj su se fond slijevali svi dokumenti koji su značajni za tumačenje povijesnih, pravnih, eklezijalnih, gospodarstvenih i kulturnih prilika na području kvarnerskih općina. Osim toga u fondu su pohranjeni i neki dokumenti koji su nastali prije dolaska Družbe Isusove na ovo područje i nekoliko godina nakon njihova odlaska, pa tako fond obasiže građu od godine 1464. do 1785. Upravo zato u fondu nalazimo dokumente koji su značajni za tumačenje niza pitanja vezanih uz srednjovjekovne općine Kastav, Veprinac i Mošćenice.

U spomenutom fondu, međutim, nismo naišli na originalni rukopis Kastavskog statuta, ali nekoliko njegovih prijepisa — u cjelovitom ili fragmentarnom obliku — omogućava učvršćivanje suda o dataciji tog pravno-povijesnog dokumenta u 1400. godinu. Postojeći prijepisi Kastavskog statuta i njegovi fragmentarni spisi, koji zapravo čine izvore drugoga reda, ipak upućuju na sud da je njihov predložak nastao 1400. godine. Naime, iako su kopije Kastavskog statuta

---

[90] Za ovo uporedi početke članova Vinodolskog, Veprinačkog i Kastavskog statuta.

[91] O društvenom uređenju kastavske i kvarnerskih općina vidi literaturu navedenu naprijed, odnosno bilj. 2, 47. i 48.

[92] Najopćenitije podatke o cjelokupnom fondu dao je Josip Buturac u radu *»Arhivi Isusovačkih kolegija u Hrvatskoj«*, Bogoslovska smotra, god. XXXIII, br. 2, Zagreb 1963, str. 109—121 (Rubrika: Izvori i građa). Upozorenje o postojanju i građi fonda kolegija Družbe Isusove na Rijeci nalazimo i u prilogu Miljenka Pandžića, *»Pregled građe Arhiva Hrvatske do 1848. g. za područje Gorskog kotara, Istre, Hrvatskog primorja i njegovih otoka«*, VHARiP, sv. XXIII, Pazin — Rijeka 1980, str. 209. Vidi također: *»Vodič XL. Arhiv Hrvatske u Zagrebu«*, str. 8, te Darinko Munić, *Arhivska građa fonda 'Isusovački samostani — Rijeka' u Arhivu Hrvatske u Zagrebu«*, VHARiP, sv. XXV (u tisku), inače rukopis u Biblioteci Zavoda IC JAZU u Rijeci.

[93] Spisi Isusovačkog kolegija u Rijeci pohranjeni su u 23 kutije. Prema broju svežnjeva, to je jedan od većih arhivskih fondova u okviru građe pod naslovom »Vjerske organizacije« (VO-4). Fond je sređen, a prema novoj numeraciji kutija, numeracija ide od XLIII do L i u Dodatku od LII do LXVI. Kutija LI je prazna. Uz novu numeraciju kutija dopisivana je i stara, rimskim i arapskim brojkama, a ona je glasila: XXXI—XLI i Dodatak 1—37. Uz to na svakoj je kutiji u zagradama označen broj pohranjenih fascikala, te godine koje obasiže pohranjena građa pojedine kutije.

nastale u novije vrijeme — XVII. i početak XVIII. stoljeća — one sve u zaglavlju nose istu godinu njegova nastanka i pozivaju se na 1400. godinu kao na vrijeme prvog zapisivanja statutarnih odredbi kastavske srednjovjekovne općine.

To su sljedeći dokumenti:

»*Copia del Statuto di Castua siue Sakon vechio dell' anno 1400*«[94]. Prijepis Statuta je u prijevodu na talijanskom jeziku, a nastao je 1706. godine. To je, dakle, još jedan prijepis Kastavskog statuta na talijanskom jeziku, uz već spomenute kopije tog statuta koje se čuvaju u Arhivu JAZU u Zagrebu[95], a ima i isti broj statutarnih članaka (76).

»*Statut alias Sacon von der Stadt Kesstau nach der Cristi geburst J. 1400*«, koji na sljedećoj strani ima ovaj naslov — »*Statut siue Sacon Castuanum ab anno 1400*«[96]. Potonji je statut pisan njemačkim jezikom. Posjeduje nešto manje članova, pa završava članom 66. U njemu se koriste i neke »domaće« riječi, npr. »sarok«, »satnik«, »Micholj«[97] i sl. Te su riječi u prijepis Statuta na njemačkom jeziku, po svemu sudeći, unijete iz hrvatskog predloška Kastavskog statuta.

U istom je fondu pohranjen i prijepis »*Statuto di Castua Ilirico del 1400*«. Taj je prijepis Statuta pisan hrvatskim jezikom, pa je sljedećoj stranici naslov statuta — »*Statut Kastavskij letta 1400*«[98]. Ovaj prijepis Statuta, također, sadrži 66 članova, kao i spomenuti prijepis pisan njemačkim jezikom.

S obzirom na našu osnovnu preokupaciju, zanimljivost svih ovih prijepisa hrvatskog statuta je u tome što se u svim njihovim zaglavljima, kao i podnaslovima, kao godina njihovih zapisivanja pojavljuje godina 1400. Uz to, upotreba riječi »siue Sakon« ili »siue Sacon« očito upućuje na postojanje nekog hrvatskog predloška po kome su ti prijepisi urađeni u kasnijem vremenu. Dakako, da hrvatski predložak iz 1400. nije upotrebljavao ovu riječ — »Sakon«, ona se sigurno ne bi nalazila u njegovim kasnijim prijepisima.

Talijanski prijepis iz 1706. godine uz to izričito navodi da se radi o starom statutu — »siue Sakon vechio«, čime se, potvrđujući starost Kastavskog statuta, ujedno upozorava i na postojanje novijeg statuta kastavske općine. To je točno budući da su Kastavci nakon dolaska isusovaca 1628. godine zaista dobili novi statut, koji im je potvrdio Ferdinand.

Naslov prijepisa Statuta u njemačkom prijevodu, koji inače preveden glasi »Statut ili zakon grada Kastva po rođenju Kristovom 1400«, pokazuje da se radi o prijevodu starog kastavskog statuta. Taj oblik, naime, nalazimo i u podnaslovu prijepisa G. Tomičića u gotovo istovjetnom obliku: »Zakoni grada Castua po Roistvu Issukerstovu let gospodgnih 1400«[99]. I u prijepisu Statuta na njemačkom jeziku koriste se hrvatske riječi, što upućuje na zaključak da je prevodilac, a i prepisivač, te riječi jednostavno unio u njemački prijevod kopije Statuta. Razlozi mogu biti višestruki: slabo poznavanje hrvatskog jezika, ili pak — što će najvjerojatnije biti — velika uvriježenost tih riječi među domaćim stanovni-

[94] Arhiv Hrvatske, VO-4, Isusovački samostani — Rijeka, svež. LVII (20).

[95] Već spomenuti prijepisi Statuta kastavske općine iz Arhiva JAZU u Zagrebu, sign. II b 132 i I d 152.

[96] Arhiv Hrvatske, VO-4, Isusovački samostani — Rijeka, svež. LVII (20).

[97] U tekstu hrvatskog prijepisa statuta srednjovjekovne kastavske općine: »Zarok«, »satnik«, »Miholja« i sl. Vidi tumačenja tih pojmova kod V. Mažuranić, »*Prinosi . . .*«, JAZU, Zagreb 1908—1922, prema odnosnim pojmovima.

[98] Arhiv Hrvatske, VO-4, Isusovački samostani — Rijeka, svež. LVII (20).

[99] Arhiv JAZU, Sabljarov prijepis kastavskog statuta, sign. II b 132, list 2r.

štvom, pa su stoga upravo u izvornom obliku prenijete u njemački prijevod Kastavskog statuta.

To nas upućuje i na pomisao kako su i G. Tomičić i njegovi prethodnici u prepisivanju Kastavskog statuta koristili isti predložak na hrvatskom jeziku iz 1400. godine. Na to nas upućuju ponajprije prijevodi naslova statuta. Nepostojanje pak posebne bilješke od kuda je statut prepisan, koju u zaglavlju prijepisa G. Tomičića nalazimo[100], vjerojatno dolazi od tuda što se znalo gdje se Statut pohranjuje i kada je nastao. Sličnu opasku ne nalazimo ni u Žontarovoj transkripciji »ljubljanskih primjeraka« Kastavskog statuta, od kojih je prvi nastao 1569. godine[101].

Spomenimo i izvod iz Kastavskog statuta[102], koji je nastao krajem XVII. stoljeća. Taj je dokument bio upućen opatu sv. Jakova u Opatiji. U izvodu su dati samo oni »kapituli« koji se odnose na dužnosti i obveze opata u opatiji sv. Jakova prema kastavskoj općini, a koje je on jednostavno zanemario[103], oglušujući se tokom vremena na stare statutarne odredbe kastavske općine, pod čiju je jurisdikciju opatija sv. Jakova pripadala.

Izvod iz Kastavskog statuta glasi:

»Statuto dj Castua del anno 1400

Omissis &

26° Habiamo statuito che ciascuno che nella Fiera di San Giacomo robarà, ò farà furto alcuno ò uero qualche altra cosa inconueniente, di pena pagar debba marche 5 delle qualj la parte ua alli Signori Capitanio, Giudici, Canagliere /!/[104].

27° Cossi anco nel giorno di San Giacomo il Abbate dell'Abbatia di San Giacomo al pallo debba dare allj Guardianj della terra un moggio di Vino, un quarto di Bue, et 12 pani ogni uno d'un soldo.

28° E statuito che nel giorno dell' Ascenssione si debba andar con le Crocj à San Giacomo, et à coloro ch'andarano l'Abbate debba dare un moggio di Vino et à ogni uno di quanti che sarano un pane.

Omissis &

57° Cossi anco è statuito che il Duornico il quale sara del anno elleto

Omissis &

gli uine ancora il giorno di San Giacomo d'ogni venditore di Vino un Soldo d'esso Vino et d'ogni loco doue si uendono li Agli, gli uiene una resta[105] di queli.

Pečat

notara Ex originali aliena fida manu extraxi in fide me subscripsi solitoque
R H coroboraui sigillo ego Josephus Antonius Hauch Cancelarius Imperia-
C H li auctoritate notarius publicus et Cancelarius Capitaneatus Castuae.

---

[100] I s t o, Arhiv JAZU, sign. II b 132, list 1r.

[101] J. Ž o n t a r, n. dj., str. 201.

[102] Arhiv Hrvatske, VO-4, Isusovački samostani — Rijeka, svež. LIII (8), str. 10.

[103] I s t o, Arhiv Hrvatske, VO-4, Isusovački samostani — Rijeka, svež. LIII (8), str. 5—8.

[104] Trebalo bi pravilno stajati »Cancegliere«.

[105] U Sabljarovom prijepisu Tomičićevog prijepisa Kastavskog statuta ovaj dio »kapitula« 57. glasi: »Ioschie tomu dvorniku gre na dan svetoga Jakova tamo va Opatie, od suake toverni giedan soldin vina, i od suakoga mesta kade se ti çzesni prodaju giedna resta«, Arhiv JAZU, sign. II b 132, list 5v. »Resta« = »grešta« u čakavskom dijalektu znači pletenicu (u ovom slučaju) češnjaka.

Upoređenjem navedenog izvoda iz Kastavskog statuta s hrvatskim tekstom istog statuta[106] vidljivo je da nema razlika u tekstu osim što se u hrvatskome pojavljuje lokalitet »u Opatiji«. Prema tome, doista se radi o prijepisu koji je, kao što to kancelar kastavski J. A. Hauch potvrđuje, nastao »ex originali«. Dokument je nedatiran, ali je u arhiv pohranjen kao prilog u jednom od dva pisma sačuvanih u Arhivu Riječkog isusovačkog kolegija. Ta su pisma nastala u povodu spora kastavske općine i opata sv. Jakova u Opatiji, a bila su mu upućena krajem XVII. stoljeća. S obzirom na vrijeme nastanka spomenutih pisama, a s obzirom na to da je ova kopija izvoda Kastavskog statuta bila u njihovu prilogu, najvjerojatnije je da je i ona nastala 1699. godine[107], kada su i pisma nastala.

Stoga bi nam citirani izvod iz Kastavskog statuta u prijevodu na talijanski jezik, a prema originalnom predlošku, kako to kastavski kancelar na kraju izvoda potvrđuje, mogao poslužiti za dataciju Kastavskog statuta. Pozivajući se u zaglavlju izvoda na godinu 1400, osnažuje naše mišljenje da je i sam original Kastavskog statuta nastao rečene godine.

Premda navedeni dokumenti zahtijevaju još podrobniju analizu, vezanu uz značenje statutarnih odredbi, s obzirom na ustrojstvo kastavske općine u srednjem vijeku, njihovi počeci, a kod posljednjeg i njegova namjena, pokazuju da se oni stalno u izvoru svog prijepisa pozivaju na stari statut, koji je nastao 1400. godine. Stoga se upravo ova godina može označiti kao vrijeme prve kodifikacije statutarnih odredbi kastavske općine, barem za jezgru Kastavskog statuta. Time se potvrđuje naprijed izneseno mišljenje, a ujedno i učvršćuje sud da su prvi »kapituli« (1—25) Kastavskog statuta nastali upravo u vrijeme koje je u naslovu statuta upisano, odnosno 1400. godine.

ZAKLJUČAK

Kastavska je općina, kao i ostale kvarnerske općine, imala svoj statut, čijim su se odredbama — »kapitulima« — uređivali društveni odnosi i cjelokupan život na području općine. Općina Kastav je tijekom stoljeća prelazila iz ruke u ruku novih vlastelina, a nakon Devinske gospode, koja je ovaj posjed stekla u XII. stoljeću, na prijelazu iz XIV. u XV. stoljeće vrhovništvo nad Kastvom, Veprincem i Mošćenicama preuzeli su članovi obitelji Walsee. Upravo u to vrijeme (oko 1400. godine), kao što je pri promjeni vrhovništva uobičajeno bilo, nastao je urbar za te posjede, koji govori o zajedničkim obvezama stanovništva podložnih općina. Slične odredbe u svome začetku donosi i Kastavski statut.

Međutim, nepostojanje izvornika samog statuta, odnosno one knjige koja se čuvala u općinskoj loži, a iz koje je G. Tomičić uradio prijepis Statuta, činilo je dosta teškoća u dataciji tog povijesno-pravnog spomenika. Mnogo više svjetla u tumačenje ovog pitanja nisu unosili ni postojeći poznati prijepisi prijepisa Kastavskog statuta, tim više jer je sam statut u svome zaglavlju lišen vrlo česte formule koja govori u kom povodu, zašto i kako je Statut nastao.

---

[106] Vidi: F. R a č k i, n. dj., str. 184. i 185.

[107] Pisma u svež. LIII (8) u Arhivu Hrvatske iz fonda VO-4, Isusovački samostani — Rijeka, str. 5—8, datirana su te godine. Spomenuta su pisma u uskoj vezi s izvodom iz Kastavskog statuta, pa pretpostavljamo da je i izvod tada nastao, upravo kao prilog tim pismima.

U historiografskoj literaturi su dosad uglavnom bile predložene dvije godine kao vrijeme nastanka odnosno zapisivanja statutarnih odredbi kastavske općine. Predložena je godina 1400, koja međutim nije bila u potpunosti argumentirana, te 1490, koju je godinu F. Rački argumentirao netočnostima i nelogičnostima u pojedinim statutarnim odredbama Statuta. Ova je godina bila plod analize F. Račkoga s obzirom na nedostatke samoga Statuta. Mišljenje J. Žontara, koji kao najstariji dokument smatra njemački prijevod statuta (iz 1569), može se u izvjesnoj mjeri zanemariti, jer se autor nije upuštao u razrješavanje pitanja datacije Kastavskog statuta.

Sasvim je novo mišljenje o dataciji Kastavskog statuta predložio u svojim radovima Mihajlo Jasinski, koji smatra da je spomenuti dokumenat plod više redakcija statutarnih odredbi kastavske srednjovjekovne općine. Po njegovu sudu prvi dio Kastavskog statuta nastao je najmanje u tri maha; i to 1400. godine, iza 1465. godine te krajem XV. i početkom XVI. stoljeća.

Analiza početka Kastavskog statuta, njegovih pojedinih »kapitula«, uporedba tog statuta s ostalim statutima kvarnerskih općina, a posebno s počecima Veprinačkog i Mošćeničkog statuta, pokazuje opravdanost teze M. Jasinskog. U isto nas uvjerava i tumačenje naslova i početnih stranica dosad nepoznatih i u historiografskoj literaturi neuvažavanih prijepisa Kastavskog statuta, koji su nastali u XVII. i početkom XVIII. stoljeća. To nam potvrđuje i izvod iz Kastavskog statuta koji je krajem XVII. stoljeća uradio kastavski kancelar i notar Hauch, koji je taj izvod uradio »ex originali«, što je svojim pečatom i potvrdio.

Drugim riječima, na osnovi naprijed rečenog, može se potvrditi predloženo mišljenje M. Jasinskog da je kodifikacija pravnih normi na području kastavske općine započela početkom XV. stoljeća. Točnije 1400. godine zapisane su prve statutarne odredbe, i to »kapituli« 1—25. Druga redakcija Kastavskog statuta učinjena je nekako u vrijeme smjene vrhovništva nad Kastvom, dakle iza 1465. godine, odnosno onda kada su Habsburzi poslije Walseeovaca postali vrhovni vlastelini Kastva. Konačno, posljednja, treća redakcija Kastavskog statuta urađena je nakon 1490. godine, upravo godine kojom je F. Rački označio vrijeme nastanka cjelokupnog prvog dijela Statuta (ističući bez podloge mišljenje o prijelomnom značenju te godine).

Datirane statutarne odredbe kastavske općine ne čine teškoće u njihovoj dataciji, pa stoga nisu ni uzete u razmatranje, budući da je već njihov nadnevak dovoljan da se utvrdi točno vrijeme njihova nastanka i zapisivanja.

Prema tome, proizlazi da je kodifikacija kastavskih pravnih ustanova započela 1400. godine, što i sam F. Rački — u izvjesnom smislu — priznaje, označavajući u svome predgovoru Kastavskom i Veprinačkom statutu neke »kapitule« i starijima od 1490. godine.

Budući da je vrijeme od XIII. do XVI. stoljeća, vrijeme kada se na području kvarnerskih općina zapisuju »stari zakoni« (Vinodol, Vrbnik i otok Krk, Veprinac, a vjerojatno i prve redakcije Mošćeničkog i Trsatskog statuta), smatramo u potpunosti prihvatljivim mišljenje M. Jasinskog o dataciji prvih 25 »kapitula« Kastavskog statuta s godinom 1400. To, u našem tekstu, potvrđuju i kasnije nastali prijepisi spomenutog statuta.

Darinko Munić

CONTRIBUTO ALLA DATAZIONE DELLO STATUTO DI CASTUA

Riassunto

Nel periodo che va dalla fine del XII alla metà del XVII secolo, vennero codificate le norme giuridico-consuetudinarie sul territorio dei Comuni del Quarnero. Si ebbero così monumenti giuridico-storici di molteplice significato. Oltre a illustrarci aspetti giuridici, politici, economici e culturali, essi permettono in realtà di conoscere tutte le attività umane e la vita che si svolgeva nei territori dei singoli comuni medievali.

In quel periodo furono annotati anche gli istituti giuridici operanti nel Comune di Castua. La »Legge della città di Castua dell'anno 1400« (nell'originale *»Zakon grada Kastva od letta 1400«*) non è però giunta a noi nella sua forma originaria, bensì attraverso la trascrizione di una trascrizione compiuta, sulla base della trascrizione di Giambattista Tomičić, da Mijat Sabljar nell'anno 1845. Questa trascrizione si conserva nell'Archivio dell'Accademia jugoslava delle arti e scienze di Zagabria (contrass. II b 132).

La trascrizione dello Statuto di Castua fu approntata per la stampa per la prima volta, nello scorso secolo, da Matko Laginja che ne curò pure la pubblicazione. Dopo quella prima stampa dello Statuto nella rivista *»Pravo«* di Zara per il 1873/1874, ci furono altre pubblicazioni del medesimo documento integralmente o frammentariamente.

Per la mancanza dell'originale, per certe incoerenze riscontrate nei primi capitoli non datati (1—57) e per la mancata indicazione delle circostanze e motivi in cui e per cui venne creato lo Statuto di Castua, gli studiosi hanno assunto due posizioni diverse per quanto riguarda l'anno di nascita dell'originale. Nella storiografia vengono proposti rispettivamente gli anni 1400 e 1490. Un solo studioso, J. Žontar, trascurando la trascrizione di Tomičić, prende come base per stabilire l'età dello Statuto del Comune di Castua la trascrizione in lingua tedesca del 1569, senza però approfondire la questione della datazione dello Statuto stesso.

Il primo a dubitare dell'anno 1400, l'anno indicato nella trascrizione, fu Franjo Rački che nel 1890 pubblicò il testo dello Statuto di Castua nel MHJSM. Nell'introduzione allo Statuto il Rački espose l'opinione, abbastanza argomentata, che l'anno indicato nel titolo della trascrizione non poteva essere esatto. Quindi, mediante un'analisi critica dei singoli capitoli non datati e che contraddicono l'anno 1400, estese la sua conclusione all'intero testo dello Statuto. La conclusione fu che quel documento risaliva all'anno 1490. L'opinione del Rački fu condivisa successivamente da altri studiosi che scrissero dello Statuto e del Comune medievale di Castua.

Negli anni venti del nostro secolo, Mihajlo N. Jasinski propose una soluzione molto più originale relative alla datazione dello Statuto di Castua. Dopo un'approfondita analisi delle norme non datate dei primi capitoli, pervenne alla conclusione che lo Statuto aveva subito tre redazioni all'atto della scrittura, e che cioé era stato scritto in tre diverse riprese: nel 1400, poi subito dopo il 1465 e infine alla fine del XV rispettivamente all'inizio del XVI secolo.

In questo nostro contributo alla datazione dello Statuto di Castua abbiamo presentato un exursus dei risultati raggiunti dalla storiografia finora su questo problema, abbiamo esaminato gli orientamenti presi finora dai diversi studiosi nel sostenere le diverse datazioni e indicare le epoche di annotazione dello Statuto. Sono state prese in considerazione, inoltre, le trascrizioni finora non adoperate e non menzionate nelle fonti storiografiche attingendo all'Archivio di Stato della Croazia a Zagabria. Si tratta delle trascrizioni dello Statuto nelle lingue tedesca, italiana e croata, trascrizioni che hanno tutte una caratteristica comune: nel titolo e nei sottotitoli si richiamano all'anno 1400 indicato come quello della nascita dello Statuto. Dallo stesso archivio in Zagabria si riporta pure un estratto dallo Statuto di Castua che il cancelliere e notaio castuano J. A. Hauch indica come stilato »ex originali«. Sebbene quell'estratto sia stato vergato verso la fine del XVII secolo, anch'esso porta nel titolo l'anno 1400.

L'analisi di tutto quanto è stato innanzi evidenziato ci ha convinti che lo Statuto di Castua, nelle sue fondamentali norme giuridiche, risale effettivamente all'anno 1400. Così pure, accettando l'opinione di Jasinski, riteniamo che esistono alcune redazioni di questo Statuto e che il nucleo dello Statuto — e precisamente i capitoli 1—25 — risalgono al 1400.